



pripremili smo i/li preveli za vas



izražavanje vlastitog unutrašnjeg svijeta potiče razmišljanje i samosvijest; dječak Karlo Lj., (5 g.). DV "Vedri dani"

Kreativni proces ŠTO JEST, A ŠTO NIJE

Preuzeto iz *Young Children*, ožujak 1993.
Pišu: **Linda C. Edwards** i **Martha L. Nabors**
Prevela: Vesnica Rašić
Priredila: Helena Burić

Hoće li iskustvo kreativnog procesa biti primjereno djeci predškolske dobi, dijelom ovisi i o znanju koje svaki odgojitelj/učitelj unosi u susret djeteta s umjetnošću. Iako većina odgojitelja priznaje da je umjetnička kreativnost opravdan i bitan element kurikuluma, mnogi se još uvijek oslanjaju na aktivnosti orijentirane na rezultat, radije nego na vrednovanje samog kreativnog procesa. Što jest, a što nije kreativni proces za djecu predškolske dobi, i što mi možemo učiniti kako bismo osigurali da naša djeca istinski iskuse kreativni proces u susretu s umjetnošću?

Tijekom razmišljanja o tom pitanju, autorica se prisjetila i vlastitih davnih pogrešaka u tumačenju "kreativnog izražavanja" koje si je oprostila jer u to vrijeme nije znala ništa o važnosti kreativnog procesa, te je bila svjesna jedino umjetničkih nastojanja orijentiranih na rezultat tog procesa.

Njezin program stručnog usavršavanja za odgojitelje osigurao je dovoljno recepata za umjetničke projekte za dugi niz godina.

Stoga vas pozivamo da promotrite nekoliko predškolskih grupa u kojima se odvijaju različite umjetničke aktivnosti. Prečesto odgojitelji zaboravljaju kako je to kad pustimo svojoj mašti na volju.

Dječja mašta se pokrene automatski. Nažalost, mnogi odrasli su se "odučili" od maštanja. Mašta je moćno oruđe za dolazak u dodir s procesom kreativnosti, stoga vas potičemo da upotrijebite svoju maštu kako biste pronašli slike u svojoj glavi dok promatrate sljedeće predškolske grupe.

Jaslička soba dnevnog boravka sa žutim vratima. Nalazimo se u jednoj jasličkoj sobi dnevnog boravka. Djeca sjede za stolovima. Ispred svakog djeteta nalazi se veliki papir za slikanje. Odgojiteljica dijeli boju namijenjenu slikanju s prstima. Svakom djetetu na papir stavlja nešto crvene i nešto plave boje.

Odgojiteljica govori djeci da mogu staviti svoje prste u boju i pronaći način kako će njima bojati po papiru.

Posljednjom uputom odgojiteljica navodi djecu da istraže što će se dogoditi ako se njihove boje pomiješaju.

Jaslička soba dnevnog boravka s plavim vratima. U jasličkoj sobi dnevnog boravka nasuprot prvoj sobi, odgojiteljica čita djeci priču o Fredericku koju je napisao Leo Lionni. Kao što se sjećate, Frederick je mišić koji upotrebljava svoju maštu kako bi prikupio sunčev sjaj i boje, dok svi ostali miševi prikupljaju zrnje žita i kukuruza, zalihе koje će im trebati za nadolazeću zimu.

Kreativnost nije slijediti korak po korak postupke čija je



namjera realizirati odgojiteljske (ili u knjigama opisane) ideje.

Odgojiteljica i pomoćna odgojiteljica dijele kolaž izrezan u ružičaste i smeđe krugove. Svako dijete uz to dobiva i malu papirnatu čašu i posudicu s bijelim ljepilom. Odgojiteljica pokazuje djeci malenog miša kojeg je ona napravila tako da je zalijepila krugove od kolaža na papirnatu čašu. Zatim je pokazala, korak po korak, način na koji ga je napravila. Pomoćna odgojiteljica prilazi i pokazuje djeci miša kojeg je ona napravila, objašnjavajući im da oni također mogu od krugova i čaša napraviti miša kao što je njezin i odgojiteljčin.

Potiče djecu da pažljivo promatraju ta dva mišića, te obilazi oko dajući djeci upute i smjernice.

Nekoliko djece ima problem sa stavljanjem krugova na pravo mjesto na čaši pa odgojiteljica i pomoćna odgojiteljica završavaju projekt umjesto njih.

Soba dnevnog boravka trogodišnjaka koja se nalazi nize hodnik. U ovoj sobi dnevnog boravka, u kojoj borave trogodišnjaci, odgojitelj svira Debussyjev "Dječji kutić" za vrijeme zajedničke grupne aktivnosti.

Tema koja se obrađuje ovaj tjedan je "Leptiri i ostala stvorenja koja lete". Kad je došlo vrijeme za grupnu aktivnost, odgojitelj objašnjava djeci da on ima čarobni štapić kojim im može pomoći da se kreću i plešu baš kao leptiri i ostala leteća stvorenja. Govori djeci da će dodirnuti njihove glave čarobnim štapićem, a kad ih dotakne, oni će postati leptiri ili vilin konjici, ili ptice, ili čak zujajuće pčele. Odgojitelj ih podsjeća da se sva stvorenja koja lete kreću različito.

"Slušajte glazbu i zamislite kako biste mogli letjeti baš kao jedan od leptira ili drugih letećih stvorenja o kojima smo učili." Zatim nalaže djeci da stanu jako mirno i čekaju dodir čarobnog štapića. On pojačava glazbu na kasetofonu i kreće se uokolo dodirujući djecu svojim čarobnim štapićem.

Soba dnevnog boravka četverogodišnjaka na kraju hodnika. Pprošetajmo sada niz hodnik do četverogodišnjaka. Odgojiteljica i djeca imaju probu za predstavu koju će prikazati na roditeljskom

sastanku. Djeca su predstavu uvježbavala tjednima i ovo je zadnja proba prije velikog nastupa. Zapamtili su sve rečenice jedne od njihovih omiljenih priča i svi su spremni za predstavljanje "Tri mrzovoljna jarca".

Počinje generalna proba, zavjesa se diže, i ovi četverogodišnjaci izvode savršenu predstavu i dovršavaju je s ispravnim dijalozima, postavom i kostimima.

Centar za građenje. Sada ulazimo u centar za građenje. Vidimo drugu grupu četverogodišnjaka koja gradi most od drvenih kocke. Poslušamo li pažljivije, čut ćemo kako djeca ponavljaju riječi

"tap, tap, tap" dok paradiraju gore i dolje po svom pokretnom mostu. Njihova odgojiteljica im se približava i kaže im da zvuče kao jarci u priči "Tri mrzovoljna jarca". Na tu primjedbu, jedno dijete otpuže pod most i sljedeće riječi koje smo čuli bile su: "Tko to tapka preko mog mosta?". Odgojiteljica predlaže uporabu prostirača kao zelene livade. Zatim se ona pomiče u stranu. Predstava se nastavlja kroz idućih dvadesetak minuta tijekom kojih se tjelek priče mijenjao nekoliko puta. U jednom trenutku je najmanji mrzovoljni jarac počeo opisivati kako su on i njegovi prijatelji prevarili zločestog patuljka (trola) kolačima i sladoledom.

Razmislimo o prve dvije sobe dnevnog boravka: jasličkoj sobi dnevnog boravka u kojoj su djeca slikala

prstima i jasličkoj sobi u kojoj su djeca izrađivala miša. U prvoj aktivnosti djeca eksperimentiraju bojom. Oni mogu upotrijebiti boju na načine kojima će izraziti neki misao, iskustvo ili ideju. Mogu pronaći zadovoljstvo u upotrebi svojih prstiju, šaka ili laktova dok eksperimentiraju bojom po papiru. Mogu vidjeti i rezultat svog kreativnog rada. Ova aktivnost omogućuje djeci da sudjeluju u procesu za vrijeme kojeg kreativni podražaji mogu poprimiti oblik. Odgojiteljica je "otvorila vrata" toj djeci kako bi postali zaokupljeni procesom stvaranja više nego procesom vrednovanja rezultata tog stvaranja. Djeci je ovdje dopušteno reagiranje na unutarnje, radije nego na izvanjski nametnute kriterije. Ona se služe likovnim materijalom na način koji pokreće njihove ideje, radije nego da slijede upute, korak po korak, kako bi prikazali odgojiteljicine misli i ideje.

Koja su obilježja kreativnosti? Što jest, a što nije primjereno poticanje kreativnosti u djece predškolske dobi? Što možemo učiniti kako bismo potaknuli proces kreativnosti kod djece predškolske dobi?



pripremili smo i/ili preveli za vas

U aktivnosti izrade miša kreativni proces nije živ. Djeca reagiraju na diktirane

Korak 1, korak 2, korak 3, upute koje izražavaju odgojiteljičine ideje, ili, što je još vjerojatnije, ideje preuzete iz knjige, a ne reagiraju na svoje vlastite dječje predodžbe o tome kako bi još mogli lijepiti oblike na šalicu da bi napravili nešto što su sami kreirali. Ovakav postupak, koji korak po korak vodi djecu prema završnom proizvodu, može pomoći djeci da nauče postupak slijed nekog procesa ili da nauče pratiti upute, ali to ne možemo nazvati kreativnošću. Dovođenih 18 ili 20 malih miševa od papirnatih čaša i papira, koji su najvjerojatnije napravljeni uz pomoć odgojiteljice, daje djeci mogućnost da na kraju dana ponesu nešto kući. No, projekti ovog tipa u stvarnosti nisu ništa bolji od bojanja bojanke. Djeca ubrzo nauče prihvatiti mit da ne mogu nikada napraviti, u ovom slučaju miša, tako "dobrog" kao što je odgojiteljin.

Paul Torrance (1970.), predvodnik u proučavanju kreativnog procesa, ustanovio je četiri karakteristike kreativ-

nosti: **lakoća**, **fleksibilnost**, **originalnost** i **razrađenost**. Torranceovi pronalasci sugeriraju da je kreativnost sposobnost proizvodnje novog i drukčijeg. Aktivnost s bojom omogućuje djeci da iskuse *lakoću* jer se njihove ideje ostvaruju, a njihove misli mijenjaju dok razmazuju boju po papiru.

Biti kreativan znači osjećati se slobodnim biti originalan i izraziti svoje ideje na svoj način.

Njihova boja, prsti i mašta s lakoćom zajedno "surađuju". Lakoća je u toj svrsishodnoj aktivnosti između materijala, djetetovog tijela i djetetovih ideja. Aktivnost je *fleksibilna* jer pruža djeci slobodu da eksperimentiraju na svoje vlastite načine kroz različite pristupe boji dok reagiraju na promjenu boja i uzoraka. Ta djeca sigurno pokazuju i *originalnost* jer oni odlučuju što napraviti i kako to napraviti. Ona *razrađuju* svoje slike dodavanjem novih boja, ili više detalja, ili drugih materijala. U aktivnosti s mišom, na primjer, djeca u najboljem slučaju mogu



Proces stvaranja ispunjava dijete više nego li što proizvod ispunjava odgojitelja ili roditelja. Uključujete li u svoj program izražajne ritmove i pokrete? Djevojčica Mia P. (6 g.), DV "vjeverica", Rijeka

pripremili smo i/ili preveli za vas



razrađivati početnu zamisao ako im odgojiteljica osigura dodatne materijale.

Težište razvoja kreativnosti u predškolskoj dobi mora biti na procesu. Mi moramo promatrati kako djeca upotrebljavaju materijale. Kako djeca izražavaju svoju originalnost i kako razrađuju svoje originalne ideje? Čudesno je kad djeca proizvedu nešto što je njihovo, nešto što su sama kreirala i što posjeduju, no taj rezultat ne smije biti jedini cilj. Starija djeca možda trebaju specifične upute kako bi završila projekt (npr. kako napraviti umetak koji drži glinu zajedno), ali za mlađu djecu te tehnike trebale bi ostati pažljivo čuvane tajne koje ćemo djetetu ponuditi tek kad ih samo traži, a ne prije (Edwards, 1990.). Trebamo uvjeriti djecu da mogu kombinirati ili razrijediti boje, da mogu kreirati svoje vlastite zamisli o tome kako što izgleda i da imaju pristup materijalu koliko god im zatreba (npr. male papirnate čaše). Svako dijete zasluži da u najmanju ruku iskuša svoje originalne ideje. Svako dijete zasluži odgovornost koji cijeni fleksibilnost i sposobnost razrađivanja. Svakom djetetu mora biti dana prilika da otkrije lakoću u procesu i originalnost u završnom proizvodu. U umjetničkom izrazu predškolske djece ne postoji pravilno i pogrešno, jer umjetnost dolazi iz djetetove nutrine, a ne izvana.

Cohen i Gainer (1987.) u svojoj izvrsnoj knjizi "Umjetnost: još jedan jezik za učenje", citiraju dijete koje govori o umjetnosti. Dječak, Noel promišljeno i analitički kaže: "Umjetnost ti dopušta da vidiš nečiju unutrašnjost." Svi bismo trebali biti sposobni reći, i nakon jedne minute provedene u nekoj predškolskoj grupi, vlada li u njoj atmosfera koja potiče kreativnost ili su djeca uključena u standardnu "umjetnost iz kuharice". Prilično je jednostavno vidjeti koja je grupa djece orijentirana na proces, a koja više vrednuje rezultat. Kako ćemo potaknuti kreativni proces? Što bismo i kako trebali napraviti? Moramo dopustiti djeci da uživaju u slobodi koju im osnovni materijal pruža. Dajmo djeci da izaberu teme i sadržaje koji su njima važni. Dajmo im vrijeme da istražuju odnose među umjetničkim materijalima. Dajmo im da poslože likovni materijal prema svojim vlastitim zamislima.

Dopustimo im da ostanu kod onog što rade dok nam ne kažu da je gotovo.

Idemo još jednom do grupe trogodišnjaka u kojoj se nalazi odgojitelj s čarobnim štapićem i svim onim "leptirima i ostalim stvorenjima koja lete". Ovaj odgojitelj je mudar. On "otvara" dječju maštu dok se oni kreću oko po sobi na način na koji se osjećaju dobro. Dao je djeci slobodu da se izražavaju na način koji za njih

ima osobno značenje. On razumije da kreativna iskustva moraju biti sukladna s osobnim dječjim razumijevanjem kako se leptir i ostala stvorenja koja lete mogu kretati naokolo u prostoru. Ta sloboda reagiranja "otvara" dječju maštu i omogućava im da reagiraju s lakoćom, da budu fleksibilni i originalni. Ova su djeca zaokupljena svojom vlastitom jedinstvenošću.

Djeca u prostoru gradnje "tap, tap", tapkaju preko mosta od kocaka i pasu na livadi napravljenoj od prostirača. Ta djeca sudjeluju u dramatizaciji i kreativnoj dramskoj improvizaciji koje su vrlo primjerene djeci predškolske dobi.

Što možete učiniti kako biste ohrabрили svako dijete da spontano slika, boji, upotrebljava kocke i glinu, svira i glumi poznate priče na svoj jedinstven način?

Dramatizacija i kreativna dramska improvizacija u predškolskoj dobi ne smiju biti pobrkane s dječjim kazalištem. U svojoj knjizi "Kreativna dramska improvizacija u predškolskoj skupini" Neillie McCaslin (1980.) pobliže određuje oba termina. Ona opisuje dramatizaciju kao "slobodnu igru predškolskog djeteta u kojoj ono istražuje svoj svijet, oponašajući pokrete i karakterna obilježja onih oko sebe... nema početka i nema kraja, i nema razvoja u dramskom smislu". Kreativna dramska improvizacija je više strukturalna. "Može upotrijebiti početak, sredinu ili kraj priče... Međutim, to je uvijek dramska improvizacija." Što su ova djeca (i njihove odgojiteljice) stvorila od drvenih kocaka, starog prostirača i procesnog pristupa kreativnoj umjetnosti? Napravila su svoj most, odgojiteljica je predložila da iskoriste prostirač za livadu, i sada se nalaze pred ozbiljnim poslom kako prikazati priču na način koji bi za njih imao značenje i smisao. Kako se taj proces nastavlja, razvija se novi dijalog i daje novu dimenziju sadržaju priče; pojavljuju se novi likovi; neki dijelovi priče su izostavljeni i razvija se nova, zanimljivija radnja. To je kreativni proces. Ova djeca sudjeluju u procesu samoizražavanja koji potiče pokret, gestikulaciju, jezik, komunikaciju, originalnost, fleksibilnost, lakoću i razrađivanje. Djeca su razvila radnju, pokrete i dijalog. Kreativnost izvire iz djetetove nutrine.

To je kreativna umjetnost.

Što se tiče djece koja sudjeluju u generalnoj probi, moramo se samo sjetiti autorovog prvog iskustva u podučavanju da bismo razumjeli kako su se ta djeca morala osjećati dok se od njih očekivalo da zapamte riječi i radnju i da ih zatim neumoljivo slijede kao pristup rezultatu, a ne kao kreativni proces. To isto tako daje djeci jasnu poruku da



pripremili smo i/ili preveli za vas

je odgojiteljčin način ispravan i da je to jedini način izvođenja priče. Tko može reći da zločesti patuljak (trol) ne može biti naveden na poslušnost kolačima i sladoledom? Moramo omogući predškolskoj djeci da interpretiraju sugestije, priče i događaje upotrebljavajući svoje vlastite dijaloge i radnju. Djeca moraju odlučiti koje radnje i riječi imaju za njih značenje. Ova iskustva trebala bi donijeti spontane reakcije ispunjene energijom, mišlju, te osjećajima ispunjenja, samozadovoljstva i radosti!

Morgan ima četiri godine. Njezina omiljena igra prstima je "Mala koliba u šumi". Ona upotrebljava snagu svoje mašte kako bi napravila svog vlastitog zečića. Što se još događa kad Morgan izvodi svoju "Malu kolibu u šumi"? Odgojiteljica koja je orijentirana na rezultat, može vidjeti njezinu aktivnost kao "samo igru" ili kao dostignuće u rutinskom učenju napamet; no mi znamo da stvari stoje drukčije. Kad je zaokupljena igrom prstima, Morgan upotrebljava svoju maštu, svoj um i svoje kognitivne sposobnosti da razvije svoje vlastite misli i predodžbe o tome kako njezin zečić izgleda, skakuće, osjeća strah i ulazi u kuću; i na kraju Morgan odlučuje što će učiniti da utješi svog zečića. Ona svojim mislima daje red i strukturu. Pojašnjava si pojmove kao što su strah, sigurnost i zaštita. Usredotočuje se i postaje osjetljiva na podražaj koji je pribavila njezina odgojiteljica. Uči kako svladati probleme i shvatiti da je zečić upotrijebio rasuđivanje i logiku kako bi se izvukao iz opasne situacije.

Posljednja rečenica u "Maloj kolibi u šumi" glasi: "Tu ćeš obitavati." Promatrajući Morgan i njezine prijatelje u obiteljskom centru, odgojiteljica je uočila da



Materijali kao što su boje i glina pobuđuju kreativnost, no većina djece će biti kreativna samo ako ih odgojitelji na to potiču. Djevojčica Marta G. (5 g.), DV "Savica"

sele kocke iz centra gradnje u obiteljski centar. Upotrebljavali su male pravokutne kocke da naprave krevetiće. Djeca su zatim nastavila ponavljati igru s prstima, ljuljala su zečića, sakupljala zamišljene deke i ljubila zečića. Nakon rečenice "Zečić uđe unutra", otpjevala su pjesmu "Ja sam sigurno na tvojoj strani".

Odgojiteljica je znalački zapazila da su raspoloženje, osjećaj i uzbuđenje, iako su djeca promijenila riječi, bili isti. Ta su djeca njezivala zamišljenog zečića i nježno brinula o njemu. Oni su jednostavno zamijenili tekst pjesme "Ja sam sigurno na tvojoj strani" apstraktnijim i kompliciranijim izrazom "Tu ćeš obitavati".

Za odgojitelje predškolske djece tijekom provođenja umjetničkih aktivnosti izazov je u primjeni raznovolikih značajnih iskustava koja su u bliskoj vezi sa znanjem i iskustvima koja djeca donose u susret s umjetnošću.

Dajte predškolskoj djeci dovoljno vremena, prostora i dopuštenje da se prepuste lakoći stvaranja, da ulaze nesmetano i lagano u svako novo iskustvo kreativnosti. Ponudite im da pokušaju na nove načine iskusiti kreativnost umjetnosti.

Budite fleksibilni u svojim vlastitim pristupima i njegujte dječju fleksibilnost kad se susrećete s novim idejama i novim umjetničkim materijalima. Cijenite dječju originalnost i dajte im da stave svoj vlastiti pečat na ono što stvaraju. Dopustite im uključivanje u razradivanje ideja tako da im osigurate skladište potrepština, materijala i različitih mogućnosti ulaska u kreativan umjetnički proces. Predškolska djeca su sjajni oponašatelji, a na nama je da im omogućimo da postanu i kreativni provokatori. •